

SLOVENSKÁ FILOZOFICKÁ SPOLOČNOSŤ V 60-TYCH ROKoch 20. STOROČIA

JANA BALÁŽOVÁ, Filozofický ústav SAV, Bratislava

BALÁŽOVÁ, J.: Slovak Philosophical Society in the 1960s
FILOZOFIA, 57, 2002, No 10, p. 735

The establishment of The Slovak Philosophical Society in 1964 and its character were determined by the favorable social and political atmosphere in the middle of the 1960s. The ambition of the Society was to establish a scientific discussion forum for all professional philosophers in Slovakia. Its objective was the promotion of the Marxist philosophy, deprived of its ideological sediments. The reformation ideas led to liberating Marxism from leninist dogmatism, to incorporating of modern philosophical ideas and even to acceptance of possible plurality of philosophical views. Later on the members of the Society discussed also topical problems influencing the life of the philosophical community, both in academic and organizational spheres. This positive trend in building a progressive scientific community was broken off by the arrival of normalization.

Od začiatku 60-tych rokov sa spoločenská a politická situácia v Československu s ohľadom na nedávno skončené obdobie kultu osobnosti v 50-tych rokoch dramaticky menila. Uvoľnenie dusivej atmosféry pozitívne ovplyvňovalo dianie vo všetkých sférach spoločenského, politického i kultúrneho života. Optimizmus možného podporoval vytváranie podmienok pre očakávané nevyhnutné zmeny.

Tak ako vo všetkých ostatných oblastiach, i vo filozofii¹ nastali vhodné podmienky pre kvalitatívne nové prístupy k chápaniu jej charakteru ako vedeckej disciplíny, miesta v systéme vied, ale i jej postavenia v širšom spoločenskom a kultúrnom kontexte. Otvorili sa možnosti vystúpiť z rámca síce (preferovanej) štátnej filozofie, no filozofie s akcentom kladeným na jej ideologickú funkciu, vymaniť sa z rámca dogmatickej, apologetickej súčasti *nadstavby*, kde celé dlhé predchádzajúce obdobie nebola žiaduca žiadna imanentná iniciatíva jej vlastného rozvoja. Vedomie týchto možností sa odrazilo v ambíciách československých filozofov dať svojmu odboru nový charakter - charakter skutočnej vedeckej disciplíny pri zachovaní všetkých nevyhnutných podmienok a predpokladov vedy. V prvom rade si tento dogiem zbavený prístup vyžadoval poctivú sebareflexiu filozofie a z nej vyplývajúce opatrenia potrebné pre jej ďalší rozvoj. Avšak celoštátna porada filozofov, ktorá sa konala vo februári 1966 v Jilovišti pri Prahe, ukázala, že ani v polovici 60-tych rokov nebola filozofia ako odbor ešte stále schopná vymaniť sa z kazajky dogmatického myslenia a že väčšina úloh, ktoré si pred seba

¹ Treba chápať: v marxistickej filozofii. Optika dnešného čitateľa môže už byť "oslobodená" od historického kontextu pertraktovaného obdobia. Spoločenské reformy sa týkali reformovania socializmu, cieľom bolo vybudovanie "socializmu s ľudskou tvárou", t. j. na humanistických princípoch. Reformu filozofie treba chápať ako reformu marxistickej filozofie založenej na princípoch humanizmu, na ideách Marxa (a Engelsa), očistených od ideologického nánosu na marxistickú teóriu nalepeného Leninom.

v eufórii lámania bariér kultu osobnosti postavila, stále len čakajú na realizáciu. Ako M. Kusý a J. Suchý konštatovali vo svojom kritickom príspevku ku konaniu spomínanej celoštátnej porady filozofov v Jilovišti ([1], 327), za celý čas - iluzórne završujú tento proces na porade - boli filozofi schopní len 'identifikovať a komunikovať problémy, pred ktorými dnes stojí naša filozofia...', čím bolo konečne splnené 'jedno uznesenie', čo však mohlo v danej situácii byť len nevyhnutným predpokladom pre skutočné zásadné zmeny v ponímaní filozofie ako vedeckej disciplíny.

Schopnosť kritickej reflexie daného stavu vyrovnávania sa s vlastnými slabunami, ale aj potenciami a schopnosťami myslieť po novom, spoluvytvárali tvorivú atmosféru vôle veci meniť. Do procesu obrody svojho odboru na základe kritickej sebareflexie sa zapojili aj slovenskí filozofi, znechutení v spoločnosti pretrvávajúcou nedôverou voči filozofii ako teoretizovanej ideológii s pôsobnosťou skôr v osvetovej a popularizačnej oblasti. Do tej doby často artikulovaná, no nerealizovaná potreba o zaradenie filozofie do systému vied, jej očistenie od dogmatických nánosov, otvorenie novým myšlienkovým trendom, úsilie dovoliť imanentný vývoj jednotlivých filozofických disciplín bez ideologických obmedzení, vstúpiť do tvorivého dialógu s nemarxistickými filozofickými koncepciami sa v polovici 60-tych rokov stala akútnou a začala vyžadovať aj určité organizačné zmeny v riadení filozofie. Doba dozrela, keď sa zintenzívil filozofický život, keď sa filozofia stala živou diskutovanou vedeckou disciplínou, keď filozofi bytostne pociťovali potrebu vzájomnej komunikácie, otvorenej diskusie o problémoch, ktoré sa pred nimi otvárali. Silnela potreba ustanoviť spoločné celoslovenské fórum, združujúce filozofov z vysokých škôl aj z Filozofického ústavu SAV.

Slovenská filozofická spoločnosť ako profesné vedecké združenie bola ustanovená 3. marca 1966. Zakladajúci členovia SFS, "pracovníci v odbore filozofie s vedeckými a vedecko-pedagogickými hodnotami", sa stretli v čítárni SAV na Vajanského nábreží. Úvodný referát o potrebe takéhoto orgánu predniesol akademik Igor Hrušovský. SFS vznikla pri SAV, ktorá ju od jej založenia finančne podporovala. V dobe svojho vzniku sa riadila stanovami platnými pre všetky vedecké spoločnosti existujúce pri SAV ([2], 315-316).

Zakladajúce stretnutie sa nieslo v pracovnom duchu - bolo treba vyriešiť množstvo otvorených otázok, týkajúcich sa predovšetkým zamerania činnosti a princípov budovania členskej základne. V otázke členskej základne stáli proti sebe dve koncepcie - jedna, preferujúca široké poňatie, t. j. prijať každého záujemcu bez prihliadnutia na jeho vedeckú hodnotu a vedeckú reputáciu, aj študentov odboru filozofia; druhá, užšia, vychádzajúca z chápania SFS ako fóra pre zvyšovanie teoretickej úrovne filozofie ako vedeckej disciplíny, z čoho vyplývalo prijímanie za členov SFS z radov záujemcov s prihliadnutím na ich vedeckú hodnotu, dosiahnuté vedecké výsledky a podporu prihlášky dvomi odporúčaniami členov SFS. Naopokon bol uznesením prijatý výberový princíp podľa užšieho chápania.

Rovnako diskutovaná bola aj otázka zamerania činnosti. Na jednej strane bol preferovaný diskusný charakter spoločnosti, na strane druhej padol návrh vytvoriť profesijnú organizáciu zameranú na "ochranu špecifických záujmov pracovníkov vo filozofii". Vzhľadom na vytýčený cieľ, t. j. zvyšovanie teoretickej úrovne jednotlivých filozofických disciplín, sa naopokon zakladajúci členovia uzhodli na profilácii SFS ako

diskusného fóra pre všetkých aktívnych filozofických pracovníkov na Slovensku. Ustanovenie profesijného ochranného zväzu ponechali budúcnosti podľa možnosti.

Na ustanovujúcom stretnutí bol zvolený výbor SFS, ktorého predsedom sa stal I. Hrušovský, podpredsedom J. Kocka a tajomníkom J. Uher ([2], 315-316).

Samotné ustanovenie SFS, slovami J. Kocku v jeho vystúpení k založeniu SFS ([3], 316), nebolo dôvodom na nadnesenú predstavu, že sa tým vytýčil medzník v dejinách filozofie na Slovensku. Jeho význam však spočíval vo fakte, že na Slovensku, ktoré nemalo bohatú históriu filozofického myslenia, bola vytvorená pôda, na ktorej sa mohla filozofia pestovať, kultivovať, ďalej rozvíjať, oslobodená od neprírodných nánosov jej násilného ideologizovania, poníženia na úroveň propagátorky základných poučiek marxizmu, jej bezbrehého a predovšetkým bezobsažného rozširovania na najrôznejšie irelevantné oblasti spoločenského a politického života. Kocka zdôrazňoval primárnu úlohu SFS napomôcť teoretickej stránke rozvoja filozofie, aby mohla oprávnené zaujať svoje miesto tak vo vedeckom, ako aj v spoločensko-kultúrnym kontexte. S vedomím možného nepochopenia zdôrazňovania tejto stránky pripomínal, že bez teoretickej fundovanosti, ku ktorej má prispieť činnosť SFS, bez dôkladných analýz problémov, bez argumentačnej bázy založenej na získavaní nových poznatkov, ktoré je zas možné len komunikáciou na vyššej teoretickej úrovni s relevantnými pracoviskami či individuálnymi osobnosťami, bez celého tohto teoretického základu nie je možná ani popularizácia či osvetové podujatia. V SFS malo ísť teda o to, "aby filozofia zaujala v rámci našej národnej kultúry také miesto, aké vyplýva z jej prirodzenej podstaty. Cesta k nemu vedie nie cez bombastické frázy, ale cez dôkladnú presnú prácu. Vedeckosť a priebornosť marxistickej filozofie sa nezabezpečí ustavičným šermovaním citátnymi klasikov marxizmu a odvolávaním sa na argumenty politické, ale vnútornou teoretickou hodnotou. Z filozofie a vôbec z teórie bude treba vymiesť maniere a praktiky, ktoré s teóriou nič spoločné nemajú." ([3], 321)

Takto formulované základné princípy zamerania činnosti SFS určili konkrétny program spoločnosti, spočívajúci v prednáškovej činnosti spojenej s diskusiou členov SFS a pozvaných odborníkov.

Prvé Valné zhromaždenie SFS sa konalo 9. februára 1967 v Smoleniciach. Bilancovalo výsledky práce za prvý rok a určilo zameranie a náplň práce pre nasledujúce obdobie. Zároveň začalo históriu valných zhromaždení sprevádzaných odbornou prednáškou s diskusiou. Na prvom VZ odznela prednáška zásadného charakteru M. Kusého *Spory o východiská marxistickej filozofie*.

Podľa správy o činnosti jednoročná pôsobenie SFS ukázalo, že vzhľadom na absenciu tradícií v tomto zmysle SFS začala priekopnícka prácu so všetkými sprievodnými znakmi hľadania a skúšania presadiť sa do povedomia vedeckých pracovníkov v oblasti filozofie ako ich vlastná organizácia.

VZ skonštatovalo splnenie úlohy usporadúvať prednášky, ktoré boli sprevádzané diskusiou, ktorá má byť nosnou úlohou aj v ďalšom období, čím sa však budúca činnosť SFS nemôže vyčerpať. SFS, pokiaľ by si získala autoritu, mala ambície "prostredníctvom svojich členov ovplyvňovať vývin filozofie na Slovensku". ([4], 323) Z tohto dôvodu sa VZ rozhodlo širšie angažovať v otázkach rozvoja filozofie u nás: byť aktívni v procese znovuzavádzania filozofie do stredoškolských osnov, spolupracovať

pri vytváraní edičných plánov filozofickej literatúry, podnecovať filozofickú publicistiku.

Hneď v prvom roku činnosti sa ukázalo, že vedecký filozofický život je potrebné rozvíjať aj mimo bratislavského centra. Na východe Slovenska silnela filozofická komunita s centrom v Prešove. Preto sa VZ uzhodlo vytvoriť podmienky pre založenie tamojšej odbočky SFS a v budúcnosti uvažovať o vytvorení ďalších odbočiek, ak by tomu napovedali podmienky pre takúto činnosť.

V neposlednom rade si VZ SFS vytýčilo úlohu rozvíjať kontakty so zahraničným myšlienkovým prúdením pri zachovaní špecifik filozofie ako súčasť národnej kultúry. Vo filozofickej obci (hovorcom ktorej bol v tomto prípade M. Kusý) bol pociťovaný paradoxný nepomer medzi teoretickou úrovňou marxológie rozvíjanej na Západe a stagnujúcim marxizmom-leninizmom u nás. Prostriedkom na dosiahnutie harmonického stavu mali byť prehlbujúce sa kontakty so zahraničnou filozofiou prostredníctvom prednáškovej činnosti zahraničných hostí a zintenzívnenie medzinárodných stykov na základe zapojenia sa do práce v medzinárodnej filozofickej spoločnosti.

Na prvom VZ SFS bol zvolený nový výbor SFS. Prvý predseda SFS I. Hrušovský sa ešte počas svojho funkčného obdobia zo zdravotných dôvodov a kvôli vysokému pracovnému zaťaženiu funkcie vzdal a do nového výboru vôbec nekandidoval. Novým predsedom spoločnosti sa stal J. Kocka, podpredsedom M. Kusý, tajomníkom zostal J. Uher a za hospodárku bola zvolená E. Illeková ([4], 324).

Ďalšia postupná demokratizácia spoločensko-politického života v Československu sa špecifickým spôsobom odzrkadľovala aj v ďalšej demokratizácii prístupov k filozofickým problémom. Tento proces neobišiel ani SFS, na pôde ktorej sa v roku 1967 pri príležitosti 50. výročia VOSR uskutočnila diskusia k Leninovi ako filozofovi. Z dnešného hľadiska sa môže zdať, že vlastne k žiadnemu mimoriadnemu posunu vo filozofii hádam ani nemohlo dôjsť, keďže témou zvláštneho zasadnutia SFS sa stala Leninova filozofia. Avšak s prihliadnutím na reálny stav vecí tej doby je táto diskusia jasnou ukázkou diferencovania postojov jednotlivcov k ešte stále pomerne háklivej téme - naďalej pretrvávali reziduá dogmatického marxizmu-leninizmu, zjavné boli aj pokusy o triezve, na základe od potrieb politiky a ideológie oslobodených faktov zhodnotenie Leninovho reálneho prínosu do filozofie, a vyskytli sa aj diskusné príspevky prekvapujúco otvorene hodnotiace Lenina ako nefilozofa ([5], 71-73).

V období medzi dvomi VZ sa okrem jubilejného stretnutia k výročiu VOSR uskutočnilo ešte ďalších 10 prednášok s diskusiou, ktoré dokazovali diferenciaciu záujmov o problémy a zároveň i diferenciaciu prístupov k ich zmocňovaniu sa. Ako však predseda SFS J. Kocka vo svojom kritickom príspevku na nasledujúcom VZ [7] pripomenul, nebol dôvod na predstavu o oprávnenosti zaľahnúť na vavrínoch úspechu. Filozofia napriek svojim predsavzatiam nebola schopná prekonať vlastné limity a v určitých ohľadoch zostávala verná tradične negatívne obrazu seba samej, v minulosti pestovaného predovšetkým na ideologickú objednávku, v relevantnej dobe, žiaľ, udržiavaného nenarušiteľnou zotrvačnosťou vecí súcich. A tak, ako s trpkosťou J. Kocka uviedol, podľa správy osobitnej komisie ČSAV hodnotiacej úroveň kandidátskych prác sa filozofia umiestnila na predposlednom mieste, zanechajúc za sebou už len pedagogiku ([7], 311).

Ďalšie VZ SFS sa za účasti vyše 40 členov spoločnosti a niektorých pozvaných hostí konalo 5. februára 1968 v Smoleniciach ([6], 305-308). V jeho rámci v duchu no-vozakladanej tradície odznela prednáška M. Ziga *O univerzálnosti marxistickej filozofie*.

V správe o činnosti sa konštatovalo, že SFS pokračuje v programe činnosti tak, ako si ho vytýčila na svojom zakladajúcom stretnutí a upresnila na VZ v roku 1967. Ťažisko činnosti spočívalo v prednáškovej činnosti, no SFS sa prostredníctvom svojho výboru angažovala v minulý rok avizovanom procese návratu výuky filozofie do stredných škôl. Do blízkej budúcnosti výbor pripravoval viacero akcií na podporu kvality výuky a zaangažovanosti stredoškolských učiteľov na nej, pričom kontaktoval aj Povereníctvo SNR pre školstvo. V zmysle uznesenia predchádzajúceho VZ bola 3. októbra 1967 založená odbočka SFS v Prešove, sprevádzaná vedeckým podujatím, na ktorom odznela prednáška T. Münza *O filozofickom myslení prešovskej školy a na stredovekej košickej univerzite*.

Na druhej strane sa však v správe konštatoval fakt, že SFS sa ešte stále nestala integrálnou súčasťou života filozofickej obce, ktorú sa na základe svojej činnosti snažila budovať. Mohol to spôsobiť nedostatok tradícií aktívneho spolkového života na Slovensku zvlášť citeľný v oblasti vedy, ale zároveň, ako si to sebakriticky pripúšťal výbor, aj neatraktivnosťou predloženého, resp. realizovaného programu. A tak už po dvoch rokoch činnosti výbor SFS apeloval na svojich pasívnych členov, aby nenechali svoju vedeckú organizáciu živiť, či dokonca odumrieť na nezáujem vlastného členstva.

S cieľom pomenovať problémy a hľadať možné riešenia, zaangažovať čo najväčší počet filozofov do tvorivého procesu budovania filozofie ako vedeckej disciplíny VZ rozhodlo zvolať slovenský zjazd filozofov.

V roku 1968 bola už aj filozofická komunita schopná otvorenosti vo svojich verejných vyhláseniach, postúpila z platformy konfrontácie sebanereflektovanej marxistickej filozofie s buržoáznym filozofickým myšlienkovým prúdením na pozíciu charakterizovanú snahou o porozumenie a aj rozvíjanie niektorých *buržoázných* koncepcií. Úsilie nadväzovať kontakty je pochopiteľné, žiaľ, väčšinou slabá jazyková príprava do značnej miery limitovala budovanie a ďalšie rozvíjanie kontaktov so živou nemarxistickou filozofiou, ale aj dobre fundovanou marxológiou. Z dôvodu pozdvihnutia filozofie na vyššiu kvalitatívnu úroveň, aby slovenskí filozofi boli schopní odbornej komunikácie na európskej či svetovej úrovni, sa znovu otvorila otázka zintenzívnenia medzinárodných kontaktov, teraz už špecifikovaného ako zapojenie SFS do svetovej organizácie filozofických spoločností.

Na VZ v roku 1968 boli do výboru zvolení: za predsedu bol znovuzvolený J. Kocka, ďalšími členmi výboru boli M. Zigo, J. Bober, E. Illeková, F. Chorvát, T. Halečka, J. Gregor, J. Šefránek a M. Kvasnička.

VZ SFS v roku 1968 sa stalo fórom na pomenovanie a otvorenie diskusii viacerých páľčivých problémov, ktoré trápili slovenskú filozofiu a slovenskú filozofickú obec. Okrem už v krátkej histórii SFS tradične prejednávaného problému nutnosti zvyšovať teoretickú úroveň filozofických disciplín, vymaniť sa z úzkoprsého dogmatického, od medzinárodného filozofického myšlienkového diania izolovaného paberkovania v reziduách ideologickej apologetiky ukotveného "filozofovania", ukázali sa aj iné, budovaniu zdravej, produktívnej komunikácie schopnej slovenskej filozofickej spoločnosti nepriateľské javy.

Asi najpálčivejším z nich v tej dobe bol vzťah učiteľov vysokých škôl a pracovníkov FÚ SAV. Tento jav nebol nový, dlhodobo negatívne ovplyvňoval vzťahy pracovníkov oboch inštitúcií. Už v čase zakladania SFS bola táto otázka pertraktovaná na stránkach FILOZOFIE ([1], 332), kde autori - vysokoškolskí učitelia odmietajú podľa nich nezmyselné riadenie filozofie prostredníctvom vedeckých kolégii ČSAV a SAV, čím je vyjadrená nedôvera vo vedeckú kompetentnosť vysokoškolských pracovísk a čo je zároveň aj príčinou prehlbovania nerovnoprávnosti oboch typov vedeckých inštitúcií. A keďže sa podľa autorov vysoké školy uzneseniami akademických kolégii neriadia a tie zas na oplátku, uvedomujúc si postoje VŠ, sa vysokými školami vôbec nezaobierajú, "takýto stav môže byť síce humorný, ale v období, v ktorom o výsledkoch vedeckej práce v podstatnej miere rozhoduje integrácia a koordinácia síl, stáva sa vážnou brzdou úspešného rozvíjania filozofie" ([1], 332). Na VZ SFS v roku 1968 J. Kocka vo svojom vystúpení s trpkosťou kritizuje fakt, že zo zákona je Akadémia preferovaná pred vysokoškolskými pracoviskami, čím sa na úrovni práva vysoké školy stali čisto pedagogickými pracoviskami, ktorých úlohou je vyučovať, a na Akadémii sa má robiť veda. Tento nerovnoprávny vzťah oboch inštitúcií sa stal príčinou roztrieštenosti aj tak nedostatočných síl slovenskej filozofickej komunity ([7], 309). Nevraživosť pracovníkov vysokoškolských pracovísk sa napokon vyhrotila až do debaty o opodstatnenosti či neopodstatnenosti existencie FÚ SAV ([8], 513-514). Napokon sa účastníci debaty v prevažnej väčšine vyslovili za zachovanie FÚ SAV, keďže uznali, že mu predsa len treba priznať významnú úlohu vo vývine slovenskej filozofie. Avšak aj napriek dosiahnutiu akéhosi prímeria sa ukazovalo, že oprávnenosť vyniesť relevantné súdy by mohol mať plánovaný zjazd slovenských filozofov, na ktorom jedným z hlavných bodov programu malo byť prehodnotenie uznesení a dokumentov o filozofii a následné hodnotenie jednotlivých pracovísk na základe dosiahnutých vedeckých výsledkov. Zainteresovaní pracovníci z oblasti filozofie vkladali veľké nádeje do svojho zjazdu, ktorý sa mal stať skutočným medznikom v povojnovej histórii budovania a rozvíjania filozofických disciplín. Medzitým nasledujúce udalosti roku 1968 nepredpokladane akcelerovali dianie aj v živote filozofickej obce. Pôda SFS už ale bola pripravená na riešenie aktuálnych celospoločenských a politických problémov bytostne sa dotýkajúcich oblasti filozofie. Na zasadnutí SFS 30. mája 1968 sa k téme vzťahu vysokoškolských pedagógov a pracovníkov FÚ SAV vo svojom zásadnom príspevku vrátil jej predseda J. Kocka. Jasne artikuloval potrebu existencie odboru filozofie na FF UK, uznal aj oprávnenosť zachovania výuky filozofie na nefilozofických vysokých školách, existenciu filozofie ako odboru na Akadémii však spochybnil - v podstate žiadal zrušenie FÚ SAV ako podmienkam a výsledkom, ktoré ponúkal, neprimeraného luxusu. Plánovaný zjazd slovenských filozofov sa napokon nekonal, pripravené otázky neboli prerokované najširším plénom filozofických pracovníkov. Ostatne prišlo k obrovským zmenám na celospoločenskej úrovni, ktoré bolestne zasiahli reformným obdobím povzbudenú spoločnosť, a tak i táto otázka vlastne už ani nepotrebovala vyjasnenie v otvorenej diskusii relevantného spoločenstva - rozhodovanie už znova nebolo v rukách zainteresovaných.

Rok 1968 mal špecifický charakter - tak u nás, ako aj v medzinárodnom kontexte. Bol vyvrcholením búrlivého spoločenského, politického a kultúrneho kvasu. Zmeny, ku ktorým dochádzalo, mali zásadný charakter - nemenili sa podružné sprievodné javy,

menili sa samotné dovtedajšie princípy fungovania spoločnosti. Zasiahnuté boli všetky oblasti jej života. Ani filozofia na Slovensku nezostala nedotknutá týmto vývinom udalostí. Filozofickou obcou od začiatku 60-tych rokov často deklarované, žiaľ nie do dôsledkov realizované plány zmeniť prístup k chápaniu filozofie tak vo vnútri filozofickej obce a zároveň tak napomôcť jej rehabilitácii u širokej verejnosti sa ukázali byť príliš opatrnícke, nesmelé, a tým aj s malou nádejou na úspech. Pražská jar 1968 však odhalila aj filozofom netušené možnosti zahrabané pod nánosom dlhoročnej konformnosti, v úzadí stále fungujúcej autocenzúry nanútenej nekompromisnou politickou mocou. Záver 60-tych rokov ale ukazoval reálnu možnosť zmeniť nanucované, v posledných rokoch čoraz otvorenejšie kritizované princípy filozofovania v našej krajine. Zreálnila sa možnosť nie kozmetických úprav, ale bazálnych zmien, otvárali sa cesty k názorovej pluralite v oblasti donedávna zošnúrovanej ideologickými potrebami štátostrany.

K celospoločenskému reformnému procesu sa SFS prihlásila na svojom zasadnutí 30. mája 1968 ústami svojho predsedu J. Kocku [9]. Vo svojom emotívnom príspevku predložil kritickú analýzu stavu filozofie a filozofickej obce. S výhľadom na reálnu možnosť blízkych reforiem apeloval na prítomných, aby s plnou vážnosťou pristúpili k sebareflexii filozofie a seba samých ako tvorivých pracovníkov v tejto oblasti, aby kriticky a predovšetkým úprimne zhodnotili podiel na vytváraní a udržiavaní duchovného prostredia minulého obdobia, mieru vlastného prispenia k znehodnoteniu filozofie ako teoretickej disciplíny za viac či menej aktívnej alebo hoci aj pasívnej asistencie v službách ideológie.

V zmysle celospoločenského obrodného procesu, s úmyslom budovať *socializmus s ľudskou tvárou* postuloval požiadavku vrátiť marxistickej filozofii jej miesto medzi teoretickými vedeckými disciplínami, oslobodiť ju od dogmatického balastu a vrátiť jej jej vlastný charakter tvorivosti, revolučnosti a sebakritičnosti. Zároveň však zdôraznil potrebu kritického dialógu s nemarxistickými filozofickými koncepciami, čo je predpokladom vymanenia sa z izolácie, do ktorej sa filozofia dostala.

Vyslovil požiadavku zrušiť politické riadenie filozofie a vôbec zasahovanie politických orgánov do obsahovej stránky rozvoja filozofie. Otvorene poukázal na článok československej ústavy, ktorým bola uzákonená intolerancia k iným ako marxistickému svetonázoru a filozofii: "Domnievam sa, že vedúce postavenie nejakej filozofie nemožno zabezpečiť článkami ústavy, ale iba hĺbkou a príťažlivosťou myšlienkového a etického obsahu. Ostatne toto preferovanie je v rozpore so všeobecnými právami človeka na vlastné presvedčenie a jeho prejav." ([9], 517) V tejto súvislosti sa tiež dotkol problému personálneho obsadzovania miest vysokoškolských učiteľov filozofie, ktorými dovtedy mohli byť len členovia strany, čo podľa neho tiež odporovalo duchu všeobecných práv človeka. Otvárali sa ďalekosiahle konzekvencie v obsahovej náplni výuky filozofie a tiež v kadrovej politike obsadzovania vysokoškolských učiteľských miest. Principiálna zmena chápania filozofie, jej výuky a personálneho obsadenia odboru priniesla aj otázku postoja voči filozofom, ktorí boli v nedávnej minulosti vytesnení z vedeckého života. Exemplárnym príkladom bol osud profesora Svätopluka Štúra, ktorý bol v ostatnej dobe uvoľnenia síce prizývaný zúčastňovať sa na filozofickom dianí, avšak v záujme spravodlivosti SFS požadovala jeho plnú rehabilitáciu (iniciátorom bol J. Strinka).

V neposlednom rade sa zaoberal aj rôznymi inými formami inštitucionalizácie filozofie, medzi ktoré patrila aj SFS. S cieľom reformovať filozofiu ako odbor, pozdvihnúť jej teoretickú úroveň, zbaviť ju biľagu ideologického apologéta stránickej politiky prežívajúceho vo verejnosti, vzniesol požiadavku ustanoviť tlačový orgán SFS, ktorý by poskytoval priestor pre rozvíjanie filozofie ako vedy vo vnútri obce a zároveň by bol reprezentantom SFS navonok. Danému zámeru plne vyhovoval časopis FILOZOFIA, s ktorým mala SFS od začiatku svojej existencie veľmi dobré vzťahy. V podstate od jej založenia slúžil ako jej spravodaj, poskytoval priestor na publikovanie významnejších vystúpení a prednášok z podujatí SFZ a tiež záznam z diskusií, pokiaľ mali zaujímavý priebeh. Takto FILOZOFIA sprostredkúvala pomerne rozsiahly kontakt svojich čitateľov s aktuálnym dňom v Spoločnosti.

V dobe konania zasadnutia SFS, na ktorom J. Kocka tento príspevok predniesol, sa skutočne zdalo, že "prišiel čas s politickým terorom filozofie skončiť, odsúdiť minulé prekážky rozvoja filozofie" ([9], 520), pretože "chvíle dneška sú osudové v plnom zmysle, lebo od nich závisí to, ako budeme žiť ďalej. Sme dnes doslova tvorcami dejín a ide o to, aby sme sa v tomto procese uplatnili primerane svojej intelektuálnej úrovni a svojmu postaveniu v národnom organizme" ([9], 520).

Udalosti rokov 1968 a 1969 - vstup vojsk Varšavskej zmluvy a následná normalizácia - umožnili konanie ďalšieho VZ až koncom roku 1969. Zišlo sa v dňoch 15. a 16. decembra vo Vývrati pri Kuchyni. Podľa stručnej správy o konaní VZ uverejnenej vo FILOZOFII [10] v roku 1970 sa vlastne nič pozoruhodné v živote Spoločnosti nestalo. Suché opatrné formulácie svedčia o radikálnej zmene situácie tak v celospoločenskom kontexte, ako aj vo vnútornom živote filozofickej obce. Menovite bolo pozitívne hodnotené prijatie SFS za člena Medzinárodnej federácie filozofických spoločností so sídlom v Bruseli a neskôr v Berne ako samostatnej organizácie.

V zmysle vytýčeného programu SFS sa jej život na odbornej rovine koncentroval na prednáškovú činnosť. V jej rámci 22. novembra odznela prednáška E. Városovej *Zmysel dejín a naše dejiny* sprevádzaná širokou diskusiou. Spolu so staťami I. Hrušovského *Človek a dialektika dejín*, S. Štúra *Československá filozofia dejín* a J. Suchého *Univerzalizmus duchovní kultury* bola publikovaná v časopise FILOZOFIA XXIV/1 (rok 1969), ktoré boli pri príležitosti vytvorenia československej federácie príspevkom k "nastoleniu a osvetleniu niektorých teoretických otázok dejín našich dvoch národov a filozofie dejín vôbec" ([13], 3).

VZ zvolilo nový výbor, ktorého predsedom sa stal T. Münz, podpredsedom J. Kocka, vedeckým tajomníkom J. Bober a hospodárkou Z. Hlávková.

S nástupom normalizácie nasledujúcej "internacionálnu pomoc bratských krajín" z vyššej moci štátnych a politických orgánov bola v podstate rozbitá filozofická obec a jej vedecké diskusné fórum - SFS bolo paralyzované. Tak ako každé filozofické pracovisko v republike bolo podrobené previerkam, ktoré radikálne preriedili rady filozofov aktívnych v reformnom procese, aj SFS sa razantne očistila od *revizionistických, socializmu nepriateľských elementov*. V roku 1970 sa uskutočnila preregistrácia všetkých členov SFS formou dotazníkov. Viacerí členovia dotazník už ani nedostali, ďalší neboli ochotní odpovedať na položené otázky, a tým sa sami zbavili členstva. Očistená SFS sa očistila od nevhodných členov, od programu rozvoja filozofie ako vedeckej disciplíny, zbavila sa snažení o tvorivý dialóg s nemarxistickými filozofickými koncepciami.

S postupujúcou demokratizáciou pomerov od začiatku 60-tych rokov si aj filozofická obec, pevne zachytená v sieťach ideologických potrieb štátostrany, uvedomila, že priaznivá spoločensko-politická klíma, ktorá nastala po vyrovnaní sa s kultom osobnosti v celospoločenskom rozmere, sa týka všetkých sfér, a teda aj jej samotnej. Slovenská filozofická spoločnosť od svojho vzniku v polovici 60-tych rokov jednoznačne preukazovala ambície byť profesijnou vedeckou organizáciou, cieľom činnosti ktorej bola reforma filozofie. Založením spoločného fóra všetkých aktívnych filozofických pracovníkov na Slovensku sa začala písať kvalitatívne iná história filozofie povojnového obdobia. Tu sa artikulovali mnohé ťaživé problémy, hľadali sa pre ne riešenia, rodil sa nový typ komunikácie príslušníkov filozofickej obce - otvorená diskusia. Najvýznamnejším cieľom, aspoň progresívnej časti, filozofov tej doby bolo vrátiť (marxistickej) filozofii status vedy, očistiť ju od ideologických nánosov, dogmatického prerozprávavania základných poučiek - vrátiť ju vede (nechať ju rozvíjať sa podľa imanentných zákonitostí), ale aj verejnosti (oddémonizovať ju v očiach verejnosti, ktorá ju dlhé roky chápala len ako poslušnú slúžku ideológie štátostrany). Na dosiahnutie tohto cieľa bolo potrebné podniknúť množstvo krokov, z ktorých mnohé boli len tušené a ďalšie ani len to, keďže nie bohatá história filozofie na Slovensku nedávala veľa príkladov. Proces bol však započatý, chcenie zapojiť slovenskú filozofiu do širšieho kontextu európskej či svetovej filozofie bolo veľké a vôľa prekonávať prekážky stojace na tej ceste bola tiež obrovská.

Vo všeobecnej eufórii z reformného procesu bol preto zásah zvonku o to krutejší. Jediným násilným aktom sa zbúrali neľahko budované krehké základy stavby novej filozofie, popretŕhali sa čerstvo nadväzované pradávané kontakty so zahraničím - filozofia bola vrátená do ideologických zákopov a mnohí filozofi sa už nemohli vrátiť ani tam - v mene očisty spoločnosti od nežiaducich elementov boli z filozofie jednoducho odstránení. Normalizácia vrátila filozofiu do zvieracej kazajky ideológie, z filozofie na neprofilových vysokých školách sa stala *mafia*, filozofi sa na svojich stretnutiach vyjadrovali k *Poučeniu z krízového vývoja v strane a spoločnosti po XIII. zjazde KSC*. Aj sama SFS podľahla normalizácii - progres bol umŕtvený, SFS pod novým vedením prijala sebe cudzie princípy rozvíjania, resp. udržiavania marxisticko-leninskej filozofie v jej dogmatickej podobe.

Bodku za krátkou históriou progresívneho orgánu filozofov na Slovensku zo 60-tych rokov položilo VZ SFS v marci 1972 *Listom Valného zhromaždenia SFS Ústrednému výboru KSS* [11]. Účastníci VZ na základe *Poučenia* sebakriticky zhodnotili uplynulé obdobie a "vo svetle línie a uznesení XIV. zjazdu KSC objasnili svoje špecifické miesto, funkciu a úlohy v živote našej socialistickej spoločnosti v súčasnej náročnej etape jej rozvoja" ([11], 391). Odsúdili "negatívne tendencie samoučelného kriticismu, buržoázneho objektivismu, akademizmu, neangažovanosti atď." ([11], 391), čo viedlo k "snahám 'modelovať' aj marxisticko-leninskú filozofiu ako odideologizovanú, sociálne amorfnú akademickú teoretickokritickú disciplínu bez ideologického a revolučne praktického rozmeru a vlastnej triednej tváre" ([11], 391). "Nevyhnutne rástol subjektivismus a voluntarizmus a na druhej strane dogmatická skostnatenosť vo filozofii. Filozofia sa tak sama odsúdila na neschopnosť pružne a správne reagovať na živé problémy socialistickej praxe, politiky strany a života socialistickej spoločnosti a na

druhej strane čeliť organizovanému tlaku pravicovo-oportunistických revizionistických a iných nemarxistických teórií a ideológov". ([11], 391)

Potvrdením tejto zlopovestnej bodky bolo *Vyhlásenie Slovenskej filozofickej spoločnosti* [12], ktoré menom SFS vydal Ústredný výbor SFS po svojom zasadnutí konanom 24. mája 1972, publikované vo FILOZOFII. Valné zhromaždenie sa dištancovalo od programového zamerania SFS vytýčeného v minulom období, "zrušilo všetky uznesenia a stanoviská minulosti, ktoré sú v protiklade s jej poslaním ako marxisticko-leninskej inštitúcie" ([12], 491). Znovu sa prihlásilo k rozvíjaniu marxisticko-leninskej filozofie, ktorá sa môže "úspešne rozvíjať len prostredníctvom hlbokého osvojenia, tvorivého aplikovania a revolučného prehlbovania myšlienkového odkazu klasikov marxizmu-leninizmu a revolučného robotníckeho hnutia" ([12], 491). Zároveň VZ SFS menom slovenských marxistických filozofov týmto verejným vyhlásením ubezpečilo stranu a verejnosť, že "špecifickým, marxisticko-leninskej filozofii zodpovedajúcim spôsobom" budú účinne pomáhať KSČ "v jej poznávacej, organizátorskej a riadiacej činnosti v procese socialistickej výstavby našej vlasti. V tomto zmysle bude Slovenská filozofická spoločnosť mobilizovať, koordinovať a orientovať slovenský filozofický front" ([12], 492) Čo skutočne, za dôsledného dohľadu politických orgánov, nasledujúce obdobie plnila.

LITERATÚRA

- [1] KUSÝ, M. - SUCHÝ, J.: "Úlohy a potreby našej filozofie". In: *Filozofia* XXI/3, 1966.
- [2] "Ustanovenie Slovenskej filozofickej spoločnosti". In: *Filozofia* XXI/3, 1966
- [3] KOCKA, J.: "Poslanie a úlohy Slovenskej filozofickej spoločnosti". In: *Filozofia* XXI/3, 1966.
- [4] "Valné zhromaždenie Slovenskej filozofickej spoločnosti". In: *Filozofia* XXII/3, 1967.
- [5] "Slovenská filozofická spoločnosť k jubileu Veľkej októbrovej socialistickej revolúcie". In: *Filozofia* XXIII/1, 1968.
- [6] "Valné zhromaždenie Slovenskej filozofickej spoločnosti". In: *Filozofia* XXIII/3, 1968.
- [7] KOCKA, J.: "Stav a výhľady našej filozofie". In: *Filozofia* XXIII/3, 1968
- [8] "Bude zjazd slovenských filozofov". In: *Filozofia* XXIII/5, 1968.
- [9] KOCKA, J.: "Filozofia v nových podmienkach". In: *Filozofia* XXIII/5, 1968.
- [10] "Valné zhromaždenie slovenských filozofov". In: *Filozofia* XXV/2, 1970.
- [11] "List Valného zhromaždenia SFS Ústrednému výboru KSS". In: *Filozofia* XXVII/4, 1972.
- [12] "Vyhlásenie Slovenskej filozofickej spoločnosti". In: *Filozofia* XXVII/5, 1972.
- [13] VÁROSSOVÁ, E.: "Zmysel dejín a naše dejiny". In: *Filozofia* XXIV/1, 1969.

Ďakujem pamätníkom - účastníkom histórie SFS v 60-tych rokoch za ich láskavú pomoc poskytnutím informácií.

Príspevok vznikol vo Filozofickom ústave SAV ako súčasť grantového projektu č. 2/1105/22.

PhDr. Jana Balážová, CSc.
Filozofický ústav SAV
Klemensova 19
813 64 Bratislava
SR
e-mail: filojaba@klemens.savba.sk